

08.10.2024

POL-2024-142765

lav@eduskunta.fi

Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen asiantuntijalausunto hallituksen esitykseen rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta (HE 130/2024 vp.)**1 Lausuntopyyntö**

Esityksessä ehdotetaan, että soviteltavaksi ei saisi ottaa väkivaltaa sisältäviä rikoksia eikä eräitä muita rikoksia, jotka ovat kohdistuneet rikoksesta epäillyn läheiseen. Sovittelun kielto ei kuitenkaan koskisi asianomistajarikoksia.

Esityksen tavoitteena on, että soviteltavaksi ei enää otettaisi rikoksia, joissa rikoksesta epäillyllä on tyypillisesti valta-asema uhriin nähden ja joissa on vaikeaa selvittää, onko uhri suostunut sovitteluun vapaaehtoisesti.

2 Lausunto**2.1 Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen kannan perustelut**

Esitys ehdottaa merkittäviä rajoituksia lähisuhdeväkivallan sovittelulle. Itä-Uudenmaan poliisilaitos tarkastelee lausunnossaan esityksen vaikutuksia poliisille, uhrien suojelulle sekä oikeusturvalle ja läheissuhdeväkivaltarikosten käsittelyn tehokkuudelle, esittäen lausuntonsa näihin seikkoihin perustuen.

Itä-Uudenmaan poliisilaitos pitää hallituksen esityksen tavoitetta lähisuhdeväkivallan uhrien suojelun parantamisesta ja oikeusturvan vahvistamisesta tärkeänä ja perusteltuna. Kuitenkin esityksen ehdottama ratkaisu sovittelun kategorisesta rajoittamisesta voi tuoda useita kielteisiä vaikutuksia, kuten piilorikollisuuden lisääntymisen ja uhrin itsemääräämisoikeuden kaventumisen, sekä mahdolliset ei-toivotut vaikutukset uusintarikollisuuteen. Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen mielestä esityksessä ei ole riittävästi punnittu sovittelun hyviä puolia, etenkin tapauksissa, joissa molemmat osapuolet haluavat aidosti käsitellä tapahtunutta. Täten Itä-Uudenmaan poliisilaitos suhtautuu esityksen mukaiseen sovittelun rajoittamiseen jokseenkin kielteisesti, sovittelun yhteiskunnallisten ja yksilötason hyötyjen jääden lain voimaantulon jälkeen toteutumatta.

2.2 Vaikutukset

Lakiin on ehdotettu lisättävän uusi 3 a § Läheiseen kohdistuneen rikoksen sovittelua koskevista rajoituksista, jonka mukaan soviteltavaksi ei saa ottaa rikoslain (39/1889) 21 luvun 16 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön kohdistunutta tahallista: 1) väkivaltaa sisältävää rikosta; 2) rikoslain 20 luvussa tarkoitettua seksuaalirikosta; 3) rikoslain 21 luvussa tarkoitettua henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta; 4) rikoslain 25 luvun 1 §:ssä tarkoitettua vapaudenriistoa, 2 §:ssä tarkoitettua törkeää vapaudenriistoa, 3 §:ssä tarkoitettua ihmiskauppaa, 3 a §:ssä tarkoitettua törkeää ihmiskauppaa, 7 §:ssä tarkoitettua laitonta uhkausta, 7 a §:ssä tarkoitettua vainoamista tai 8 §:ssä tarkoitettua pakottamista; 5) rikoslain 31 luvun 1 §:ssä tarkoitettua ryöstöä tai 2 §:ssä tarkoitettua törkeää ryöstöä. Mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös siinä tarkoitettujen rikosten yritystä, jos yritys on säädetty rangaistavaksi. Poiketen siitä, mitä 1 momentissa säädetään, rikoksen saa kuitenkin ottaa soviteltavaksi, jos syyttäjä ei saa nostaa rikoksesta syytettä, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi.

Itä-Uudenmaan poliisilaitos on tehnyt ajalla 1.1.2024-30.9.2024 yhteensä 469 sovittelualoitetta, joista 201:ssä (40,5% sovittelualoiteista) on osapuolten välinen läheissuhde. Näistä 173 tapausta ei olisi voinut ohjata sovitteluun uuden lakimuutoksen myötä, mikä tarkoittaa 36,9 prosenttia sovitteluun ohjatuista asioista.

Hallituksen esityksen perusteella ei ole tiedossa, kuinka paljon sovitelluista asioista päättyy esitutinnan rajoittamiseen juuri sovittelun perusteella. On kuitenkin selvää, että esitutkinta suoritettaisiin loppuun yhä useammassa tapauksessa, tämän lisäten työmäärää ja lisäpainetta jo ennestään kuormittuneelle poliisiorganisaatiolle. Valtakunnallisella tasolla soviteltuja läheissuhdeväkivaltarikoksia rajoitettiin 500 tapauksessa. Esitutkintojen ja oikeudenkäyntien lisääntyminen aiheuttaa lisäkustannuksia poliisille, oikeuslaitoksille ja syyttäjälaitokselle. Mikäli resurssitarvetta ei huomioida lakimuutoksen yhteydessä, pidentää tämä entisestään käsittelyaikoja, vaikuttaen myös poliisin läpivirtausaikoihin rikostutkinnassa, eikä tämän voida katsoa edistävän uhrin asemaa.

2.3 Sovittelun ja rikosprosessin erillisyyks

Esitutkinta- ja sovitteluprosessit eivät ole korvaavia menetelmiä. Sovittelu restoratiivisen oikeuden menetelmänä auttaa käsittelemään tapahtuman henkisiä ja aineellisia seurauksia ja pyrkii löytämään ratkaisuja yhdessä, kun taas oikeusprosessissa tapahtumat käsitellään syyllisen toteamiseksi ja rangaistuksen määräämiseksi, painopisteen ollen oikeuden toteutumisessa.

Itä-Uudenmaan poliisilaitos näkee sovittelun lisävaihtoehtona uhrille käsitellä omakohtaista tapahtumaa, eikä sovittelu estävä rikosprosessin ja oikeusprosessin täysimääräistä toteutumista. Lakimuutoksella pyritään vahvistamaan uhrin oikeusturvaa, mutta kategorinen käytön rajoittaminen mieltää, ettei uhrilla ole missään tapauksissa kykyä ilmaista tahtoaan oman asiansa käsittelyssä, kun kyseessä on läheissuhteessa tapahtunut väkivallan teko. Tällainen uhrin itsemääräämisoikeuden kaventaminen on vaikea mieltää oikeusturvaa lisääväksi tekijäksi.

Esityksessä viitatus Istanbulin sopimuksen mukaan väkivallan uhrien ei tulisi joutua osallistumaan vaihtoehtoisin riidanratkaisumenettelyihin, kuten sovitteluun, jos tämä vaarantaa heidän turvallisuutensa tai oikeutensa saada oikeudellista suojaa. Onkin huomion arvoista, ettei sovittelu ole Suomessa pakollista taikka korvaa oikeusprosessia, jonka lisäksi sovittelu tapahtuu osapuolten tahdonmukaisesti, turvallisissa olosuhteissa. Kyse ei ole EU- ja kansainvälisen oikeuden mukaisesta rikosprossin korvaavasta menettelystä.

Sovittelun avulla osapuolilla on mahdollisuus käsitellä tapahtunutta ja löytää keinoja väkivaltakierteen lopettamiseksi. Erityisesti tekijän palveluohjaus ja sopimukset käytännön järjestelyistä, esimerkiksi asumisratkaisujen tai lasten tapaamisoikeuksien osalta osapuolten välillä, eivät toteudu rikosprosessissa.

2.4 Uhrien oikeusturvan toteutuminen, itsemääräämisoikeus ja sovittelun vapaaehtoisuus

Itä-Uudenmaan poliisilaitos haluaa korostaa lähisuhdeväkivallan sovitteluun ryhtyttävän vain siinä tapauksessa, mikäli se arvioidaan uhrin oikeuksien mukaiseksi, sekä seikkaa, ettei sovittelu siinäkään tapauksessa estä rikosvastuun toteutumista.

Ongelmallisena sovittelun käytön rajoittamisessa nähdään myös tapaukset, joissa asia ei etene syyteharkintaan tai syyttäjän tehdessä syyttämättäjättämispäätöksen esimerkiksi näytön puuttumisen vuoksi tai mikäli asiassa ei tuomita rangaistusta. Tällaisessa tilanteessa uhri saattaa kokea, ettei hänen asiaansa käsitellä missään toimielimessä tai prosessissa tavalla, joka täyttäisi hänen oikeudentuntonsa, jos uhrin oikeus sovitteluun kielletään läheissuhteessa.

Hallituksen esityksessä esitetty väite siitä, että uhrin suostumus ei perustu vapaaehtoisuuteen lähisuhdeväkivaltatapauksissa, on osittain kyseenalainen. Vapaaehtoisuus ja uhrin itsemääräämisoikeus korostuvat nykyisessä sovitteluprosessissa, mikä tarkoittaa sovitteluun ryhtymistä vain, mikäli molemmat osapuolet siihen suostuvat. Sovittelumenettelyn aikana vapaaehtoisuutta seurataan ja sovitteluprosessi voidaan tarvittaessa keskeyttää, mikäli valta-asetelmien vaikutusta havaitaan sovitteluprosessin aikana, tai mikäli sovittelun osapuoli haluaa perua suostumuksensa.

Menettelyssä poliisi selvittää sovittelun edellytykset ja tiedustelee asianosaisten halukkuutta sovittelumenettelylle ennen sovittelualoitteen tekemistä. Valta-asemaan viittaavat seikat, tai asianomistajan siihen viittaava puhe, taikka entisyys osapuolten välillä ovat este sovittelualoitteelle. Toistuvaa tai vakavaa läheissuhdeväkivaltaa ei sovitella.

Sovittelutoimisto arvioi jokaisen tapauksen kohdalla erikseen sen soveltuvuutta sovitteluun ja tiedustelee soveltuvissa asioissa sovitteluosuutumuksia. Vaikkei asia soveltuisi sovitteluun ensikontaktoinnin perusteella, neuvoo sovittelutoiminto tässäkin vaiheessa molempia osapuolia tukipalveluiden ja muun avun osalta. Ensitapaaminen on erillistapaaminen, jossa läheissuhdeväkivaltatapauksissa selvitetään uudelleen sovittelun edellytyksiä, sekä uhrin vapaaehtoisuutta. Läheissuhdeväkivaltatapauksia käsittelevät sovittelijat ovat tähän erikseen koulutettuja. Yhteistapaamiseen osallistuu kaksi koulutettua sovittelijaa ja sovitteluprosessi on mahdollista keskeyttää, mikäli valta-asemaa tai vaikuttamista ilmenee

Sovittelutoimiston tehden asiassa päätöksen, ettei tapaus sovellu soviteltavaksi, käyttää sovittelu tarvittaessa hallintopäätöstä, josta ei käy myöskään ilmi, ettei uhri ole suostunut sovitteluun, mikäli arvelee tekijän voivan tästä provosoitua. Asian ilmaistaan olevan kokonaisarvion perusteella soveltumaton soviteltavaksi. Edellisen kaltaisilla menettelytavoilla voidaan nykylainsäädännön ehdoilla varmistaa, ettei uhri koe painostusta sovitteluun ohjauksesta, kun kyseessä on lähisuhdeväkivalta.

Lähisuhdeväkivaltaan voi liittyä monimutkainen valtasuhde uhrin ja tekijän välillä, mikä voi vaikuttaa tietyissä tapauksissa sovitteluosuutumukseen. Itä-Uudenmaan poliisilaitos myöntää riskin olemassaolon, mutta näkee asianmukaisesti ja asiantuntevasti ohjatun sovitteluprosessin mahdollisuutena vaikuttaa tähän valtasuhteeseen laajemmin turvallisessa ympäristössä.

Hallituksen esitys tuo voimakkaasti ilmi sen, että mitä voimakkaampi riippuvuussuhde osapuolten välillä on, sitä vaikeampaa on tunnistaa suostumuksen vapaaehtoisuus. Kuitenkin esityksessä tuodaan myös ilmi, että monissa lähisuhdeväkivaltatapauksissa osapuolet jatkavat yhteiselämää riippumatta siitä, onko tapauksessa käynnistetty sovittelu tai oikeusprosessi. Vain sovittelun osalta toteutuu ohjatusti ja osapuolten kesken yhteisesti tapahtuman käsittely, tukitoimiin ohjaaminen epäillyn osalta, sekä käytännön asioiden ratkaiseminen, joilla kaikilla voi olla merkitystä väkivaltakierteen jatkumiselle.

Mikäli sovittelusta luovutaan, jää uhreilta pois yksi käytettävissä oleva vapaaehtoinen instrumentti, jolla käsitellä tapahtunutta ja keskustella asiasta ulkopuolisen sovittelijan ohjaamana. Rikosprosessi ei mahdollista osapuolten välistä kohtaamista ja dialogia, eikä hae ratkaisuehdotuksia

tilanteeseen. Oikeusprosessin kestäessä, asian käsittelyyn muodostuu ajallinen viive, eikä osapuolten välistä asian käsittelyä välttämättä tapahdu laisinkaan.

Sovittelun kieltäminen esityksen ehdottamissa tapauksissa poistaa instrumentin, joka perustuu vapaaehtoisuuteen ja tähtää uhrin oikeuksien suojelemiseen sekä konfliktien aktiiviseen selvittämiseen osapuolten välillä. Lakimuutos heikentäisi tukipalveluja ja palveluohjausta, sekä vähentää työkaluja väkivallan käsittelyyn ja ehkäisyyn. Poistamalla sovittelu läheissuhdeväkivallan uhrin käytössä olevista menetelmistä, poistuu mahdollisuus käsitellä asiaa tekijän kanssa turvallisesti ja ratkaisuhakuisesti, kun taas vaikutusta sovittelun toteutumisella rikosprosessin kulkuun ei juurikaan ole. Vapaaehtoisen sovinnon solmiminen oikeuttaa syyttäjän jatkossakin käyttämään sovintoa rajoittamisen perusteena, mutta sovittelun ulkopuolisessa sopimisessa ei kukaan varmista vapaaehtoisuutta, eikä kyseisiä keskusteluja käydä valvotusti turvallisessa ympäristössä asiaan koulutetun kolmannen osapuolen läsnäollessa, lainohjaamassa menettelyssä.

2.5 Erityiskohderyhmät

Kuten hallituksen esityksen lausunnoissa tuotiin ilmi, läheissuhteissa tapahtuneet rikokset ovat monimuotoisia, eikä niiden kategorinen kieltäminen ole tarkoituksenmukaista. Tämä sulkee sovittelun ulkopuolelle esimerkiksi alaikäisten teot seurustelu-, sisarus ja perheväkivallassa, jossa pitkällä oikeusprosessilla on kielteinen vaikutus lapsiin ja nuoriin. Lisäksi alaikäisen ja huoltajien välisiä asioita ohjataan säännöllisesti sovitteluun, jolloin nämäkin yksittäiset ja lievät tapaukset käsiteltäisiin jatkossa ainoastaan rikosprosessissa. Kaikissa alaikäisten tekemissä lähisuhdeväkivallan teoissa korostuu väkivaltakierteen katkaisu, sekä nopea palveluohjaus ja reagointi tekoon, mikä on toteutunut nykyisen sovitteluprosessin myötä.

3 Johtopäätökset ja suositukset

Itä-Uudenmaan poliisilaitos on samaa mieltä siitä, että huomiota tulisi jatkossakin kiinnittää vapaaehtoisuuden varmistamiseen, seurantamekanismien kehittämiseen ja uhrin turvallisuuden takaamiseen sovitteluprosessin aikana. Hallituksen esityksessä tuodaan esille riski, jonka mukaan tekijä saattaa provosoitua sovitteluprosessissa, mutta ristiriitaisesti todetaan, että missä tahansa instanssissa tapauksen käsittelyllä voi olla samanlaisia vaikutuksia. Esityksessä ei tuoda kaikkiin tilanteisiin myöskään vaihtoehtoa sovittelulle, eikä turvallisuutta pyritä takaamaan siten millään keinoin. Sovittelun käytön rajaaminen ja asian käsittely vain rikosprosessissa ei poista kyseisiä valtasuhteeseen,

väkivallan jatkumiseen tai uhrin turvallisuuteen liittyviä ongelmia, eikä esitys tarjoa riittäviä vaihtoehtoja sovittelun korvaamiseksi.

Nykyisellään rikosprosessi toimii sovittelun kanssa rinnakkaisena menetelmänä, kummassakin prosessissa asian edeten tapauskohtaisten seikkojen perusteella arvioituna ja esitutkintaviranomaisen, syyttäjän tai sovitteluohjaajan harkintavaltaa ja ammattitaitoa käyttäen. Itä-Uudenmaan poliisilaitoksella on vuosikymmenten yhteistyökokemus sovittelusta ja poliisilaitoksen näkemyksen mukaan sovittelutoiminta on asiantuntevaa ja laadukasta. Varmistamalla menettelyssä nykyisen tavan mukaisesti vapaaehtoisuus, on sovittelutoiminnan hyödyt huomattavat verrattuna mahdollisiin yksittäisiin poikkeuksellisiin tapauksiin, jossa sovitteluprosessi olisi toteutettu uhrin tosiasiallisen halun vastaisesti.

Apulaispoliisipäällikkö

Seppo Kujala

Rikostarkastaja

Ina Muuriaisniemi

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä. Poliisi 08.10.2024 klo 10:11. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaamosta.

Liitteet

-

Jakelu

Lakivaliokunta

Tiedoksi

-